

A woman with long, wavy brown hair is standing on a modern, elevated walkway. She is wearing a black leather motorcycle jacket over a black top, black leather pants with a thin belt, and bright red high-heeled shoes. She is smiling at the camera. The walkway has a light blue carpet and is enclosed by glass railings supported by a grey metal frame. The background shows a modern building with large windows.

*'Soms moet je mensen
een spiegel voorhouden
waarin ze liever niet kijken'*

'Er is nu ruimte voor discussie'

Chantal Epskamp-Dudink is criminoloog en werkt als scenarioanalist bij de Eenheid Noord-Holland. Als student werkte zij mee aan een onderzoek naar de Schiedammer Parkmoord. 'Zonder scenariodenken loop je het risico dat je gaat tunnelen.'

Als scenarioanalist in een Team Grootchalig Onderzoek heb je de rust en de ruimte om scenario's te bedenken, want dat is je taak. De kernvraag is: wat is er gebeurd? Daar houdt het hele team zich mee bezig, maar waar rechereurs vanuit hun taakverantwoordelijkheid informatie aan het verzamelen zijn - huiszoeken, getuigen horen, allerlei onderzoek uitvoeren - ben ik puur met die kernvraag bezig. Ik breng de plussen en de minnen van elk mogelijk scenario in beeld. Zo'n analyse doet iedereen in zijn hoofd, maar ik heb het hele pakket aan informatie, zet het op papier en vevat de informatie in schema's. Daarbij horen ook wegingsfactoren om te bepalen hoe aannemelijk een scenario is. Naarmate het opsporingsonderzoek vordert, worden de scenario's meer gevuld met informatie. Als scenarioanalist heb je allerlei methoden en technieken tot je beschikking. Om te wegen gebruik ik een sterkte/zwakte-analyse met daarnaast een focus op kansen en bedreigingen. Een voorbeeld: een man is dood aangetroffen in een bos, om het leven gebracht door meerdere schoten. Tactische informatie leidt tot een aantal scenario's, waaronder: 'Homo-ontmoeting in het bos'. De plussen en minnen van dit scenario zijn alle gebaseerd op feiten uit het dossier. De vijf plussen: de vindplaats is de plek waar de man daadwerkelijk is omgebracht; de PD staat bekend als homo-ontmoetingsplaats; de auto van het slachtoffer is vaker bij de parkeerplaats bij dat bos gezien; het slachtoffer is eerder die avond gezien met een man, hetgeen er als een intiem onderonsje uitzag; en tenslotte: het slachtoffer staat bekend als homoseksueel die betaalde seks heeft met mannen. De drie minnen zijn: het slachtoffer had een heteroseksuele relatie, was lid van een anti-homobeweging en hij was zeer gelovig, terwijl zijn geloof homoseksualiteit afwijst. Voor de weging ga je indicatoren opstellen die bepaalde scenario's meer of minder aannemelijk maken. Hoe concreter de aanwijzing, hoe beter. DNA is bijvoorbeeld een onderscheidende

indicator. Langzamerhand kom je in de richting van het antwoord op de vraag: 'Wat is er gebeurd?'

Kwaliteit "Welke achtergrond een scenarioanalist heeft, is minder van belang dan de competenties. Een van de belangrijkste competenties ligt op het gebied van communicatie. Als analist

ben je ondersteunend. Je hebt zowel contact met de teamleider en de officier van justitie als met de vaste kern leidinggevend, afgekort VKL. Als je er niet in slaagt je bevindingen vanuit je expertise te laten landen bij je collega's, bereik je niets. Ik kwam bij de politie binnen als 24-jarige wetenschapper, met lang haar, hoge hakken en make-up. Ik week nogal af van het gemiddelde, kun je wel zeggen. In

het begin was het niet altijd makkelijk. Gelukkig heb ik alle ruimte gekregen om het scenariodenken vorm te geven. Je moet een helicopterview hebben: je niet laten meeslepen in een onder-

>>

"Scariodenken is een jonge tak van wetenschap en de acceptatie is niet overal even groot"

Chantal Epskamp

Chantal Epskamp-Dudink studeerde in 2005 cum laude af als forensisch criminoloog aan de Universiteit van Leiden. Tijdens haar studie werkte zij onder leiding van rechtspsycholoog Peter van Koppen mee aan het boek 'De Schiedammer Parkmoord. Een rechtspsychologische reconstructie.'

Later werkte zij mee aan diverse criminologische onderzoeken en werkte zij als zaaksbeoordelaar bij het Openbaar Ministerie.

Epskamp begon in 2006 bij de politie. Daar richtte zij zich vooral op de ontwikkeling en implementatie van scenariodenken binnen de opsporing. Inmiddels werkt zij al enige tijd voor de afdeling Analyse & Onderzoek binnen de Eenheid Noord-Holland. Onlangs verscheen haar boek 'Niet te filmen'.

>> zoekrichting, maar telkens weer kunnen terugschakelen. Als scenarioanalist ben je verantwoordelijk voor de scenario's, maar het hele team werkt mee. Je hebt iedereen nodig om de scenario's vorm te geven. Ik zie de papieren werkelijkheid van het dossier, maar het team heeft de oren en ogen. Van de ervaren praktijkmensen heb ik ontzettend veel geleerd. Je moet het werk samen doen, vanuit de verschillende kwaliteiten. Het is de kunst om die samen te brengen tot iets wat de kwaliteit van de opsporing verhoogt. Die synergie probeer je te vinden. Ik kom informatie halen, maar ik breng ook wat. Soms heel concreet in de vorm van extra vragen voor een verhoor; vragen die op dat moment in dat verhoor niet voor de hand liggen, maar die passen bij een ander scenario. Dan is het toch goed dat de rechercheurs die vragen op dat moment stellen. *Out of the box*-denken hoort bij mijn werk. Scenariodenken is een jonge tak van wetenschap en de acceptatie is niet overal even groot. Kritische reflectie is niet per se leuk om mee te maken. Daarom is het zo belangrijk dat je het goed weet te brengen. Soms moet je mensen een spiegel voorhouden waarin ze liever niet kijken."

Schiedammer parkmoord "In het eerste jaar van mijn studie in Leiden kreeg ik de kans om mee te werken aan het project Gereede Twijfel, inmiddels ondergebracht bij de VU in Amsterdam. Onder leiding van rechtspsycholoog Peter van Koppen deden we onderzoek naar de Schiedammer parkmoord (juni 2000, red.). Het was de eerste keer dat op die manier onderzoek naar een afgeronde zaak werd gedaan. Cees B. was veroordeeld en Wik H., die de werkelijke dader bleek te zijn, was nog helemaal niet in beeld. Meer dan een meter aan dossiers hebben we doorgelopen. Fascinerend werk. We concludeerden dat er veel fout was gegaan en dat er veel aanwijzingen waren dat Cees B. de dader niet was. Maar we zagen ook dat het niet gek was dat voor het Cees B.-scenario was gekozen. Want als je de vraag stelt: 'Waar komen dader en slachtoffer bij elkaar in tijd en ruimte?', dan kom je uit bij Cees B. Alleen: er liepen op dat moment nog drie pedofielen in het park rond, onder wie Wik H. Dat hij pedofiel was, was nog niet bekend. Op zich was het dus niet gek dat het team bij Cees B. uitkwam, maar vervolgens is te veel op dat scenario gefocust. Zaken die op een ander scenario wezen, zijn genegeerd. Zoals het feit dat het overlevende slachtoffer het gezicht van de dader als smal en pokdalig beschreef, wat niet past bij het gezicht van Cees B. Maar toen is gedacht: 'Het kind heeft het door de traumatische ervaring niet goed gezien.' Van Koppen publiceerde in 2003 zijn bevindingen van het onderzoek. Het jaar daarop kwam Wik H. in beeld. Daarna onderzocht de Commissie Posthumus wat er was misgegaan en naar aanleiding daarvan

'Als je een opsporingsonderzoek doet zonder scenariodenken, loop je het risico dat je gaat tunnelen'

"Scenariodenken wordt niet alleen bij TGO's ingezet, maar ook steeds meer bij vermissingszaken."

werd het Programma Versterking Opsporing en Vervolgning opgesteld. Sinds die tijd is het uitgangspunt dat een scenarioanalist standaard deel uitmaakt van het TGO. De TGO-structuur ging op de schop. Men wilde meer hoger opgeleiden binnen het opsporingsproces, waardoor een betere balans tussen doen en denken zou ontstaan. Kritische reflectie moest er komen. Toen ik na mijn afstuderen in januari 2006 bij de politie kwam, was dat allemaal net in ontwikkeling. Ik begon als operationeel analist, want de functie van scenariomanalyst bestond nog niet. Vanuit die operationele rol ben ik het scenariodenken gaan vormgeven. Toen ik begon, was ik een van de weinige criminologen binnen het korps, nu allang niet meer. Ook recherchekundigen waren er tien jaar geleden nog niet."

Operationeel "Het meewerken aan het onderzoek naar de Schiedammer parkmoord heeft mijn interesse voor scenariodenken gewekt en mijn keus voor dit werk bepaald. Veel criminologen doen mooi onderzoek, dat helaas niet altijd terecht komt waar het

terecht zou moeten komen. Vanuit de toren van de wetenschap landt onderzoek soms niet in de praktijk. Beleid en wetenschap is niets voor mij. Ik wilde met mijn voeten in de klei, deel uitmaken van het operationele proces. Dat is de plaats waar het scenario-denken thuis hoort. Het wordt overigens niet alleen bij een TGO ingezet, maar ook steeds meer bij vermissingszaken. Daar worden wij nu ook gevraagd mee te werken. De Eenheid Noord-Holland heeft nu vier scenarioanalisten, uiteraard naast andere soort analisten. Grotere eenheden hebben er meer. Ze zijn nu goed ingebed in de organisatie. Je kunt scenario-denken zo breed inzetten als je wilt. Hier in Noord-Holland wordt er zoveel mogelijk gebruik van gemaakt.”

Zekerheid “Het risico dat je loopt als je een opsporingsonderzoek doet zonder scenario-denken, is dat je gaat ‘tunnelen’. Dat je je vastbijt in een scenario en de rust en de ruimte mist om terug te gaan naar de helicopterview. Dat was tien jaar geleden zo en dat is nu niet anders. In een groot onderzoek is er verschrikkelijk veel informatie en loop je allerlei sporen na. De waarheid kent vele nuances. Een scenario-analist helpt het overzicht te houden en alle mogelijkheden en onmogelijkheden op een wetenschappelijke manier in kaart te brengen. Want dat is wat de maatschappij van ons als politie verwacht. We moeten boeven vangen, maar wel op een goede manier. Het opsporings-team presenteert onder leiding van de officier van justitie de bevindingen aan de rechtbank en zegt: ‘Wij vinden dit scenario het meest waarschijnlijk, en wel hierom.’ Honderd procent zekerheid heb je niet altijd. Daar moet je transparant over zijn. Het is aan de rechtbank om te beslissen en om die beslissing te motiveren.”

Gewurgd “Een van de zaken waar ik als scenario-analist mee te maken heb gehad, gaat over een dood in haar woning aangetroffen jonge vrouw. Haar vader krijgt sinds een paar dagen geen contact met haar, maakt zich zorgen en gaat naar haar flat, die afgesloten is en die hij met zijn reservesleutel opent. Binnen is het een ravage. Omgegooide stoelen en lampen, de televisie staat aan, en te midden van de rotzooi ligt zijn dochter in een sexy jurkje. Dood. Later blijkt dat zij ernstig is mishandeld, verkracht en gewurgd. Door haar kleding rijst bij het onderzoeksteam de gedachte aan een seksdate met fatale afloop. Maar al snel blijkt dat de vrouw psychotisch was en soms de straat op ging in zeer sexy kleding met bijpassend gedrag, overigens zonder dat zij op zoek was naar seksuele contacten. Uit buurtonderzoek blijkt dat veel medebewoners van de flat criminele antecedenten hebben. Ook is er veel psychiatrische problematiek. Een zogenoemde zoekzaak. Het is volledig onduidelijk wat er is gebeurd en wie de dader zou kunnen zijn. Wij gaan dan structuur aanbrengen in de groep ‘interessante personen’. Dat zijn er in dit geval erg veel. Die structurering maakt de informatiesturing makkelijker en is bijvoorbeeld

ook een hulpmiddel als je moet prioriteren: welke personen moet je met voorrang behandelen? In korte tijd ontstaan in deze zaak heel veel onderzoeksrichtingen en potentiële scenario’s. Wie heeft de vrouw gedood? De depressieve buurman die altijd bij haar terecht kon, de vreemde potloodventer uit de straat, de winkelier om de hoek met zeden- en doodslagantecedenten, de agressieve jongen uit de flat, de ex-vriend? Kandidaten te over.”

Ex-vriend “De vraag die je moet stellen is echter niet: ‘Wie heeft de vrouw gedood?’, maar: ‘Wat is hier gebeurd?’ Die vraag doet mij realiseren dat de vader heeft verklaard dat de deur was afgesloten. Dat kon de vrouw niet meer doen, dus: wie heeft de woning verlaten en de deur op slot gedraaid van buitenaf? Iemand met een sleutel. Dan komt de ex-vriend in beeld. Maar die was geschokt door het nieuws van de dood van zijn ex-vriendin, heeft mee lopen zoeken, heeft een alibi want hij was bij zijn moeder geweest, en hij leefde zeer met de familie mee. De onderscheidende indicator hier is: de deur moet van buitenaf op slot zijn gedraaid, want de vader heeft gezegd dat de deur op slot was. Dat zag ik pas laat. De reactie binnen het onderzoeksteam was in eerste instantie: maar klopt het wel dat de deur op slot zat? De vader was hevig ongerust en trof zijn

dochter dood aan. Vergist hij zich niet, door de traumatiserende gebeurtenissen? Die reactie is dezelfde als toen de overlevende van de Schiedammer parkmoord het gezicht van de dader beschreef. ‘Hij is getraumatiseerd, klopt het wel wat hij zegt?’ Het grote verschil is dat er nu ruimte is voor discussie, voor nieuwe en andere zienswijzen. Dat men zegt: ‘Je hebt een punt, laten we dat gaan onderzoeken.’ In de zaak van de jonge vrouw bleek dat de ex-vriend een sleutel had en dat zijn alibi niet klopte. Er zijn spermasporen en andere DNA-sporen van hem aangetroffen. Bij aanhouding bekende hij direct. Hij had tevergeefs geprobeerd de relatie nieuw leven in te blazen, was in razernij ontstoken en had de vrouw gedood. Bij het onderzoek naar de Schiedammer parkmoord zijn er ook echt wel mensen geweest die aan de bel hebben getrokken, maar toen was men al te diep in de tunnel verdwenen om nog te kunnen terugkeren naar de vraag wat er was gebeurd. Als wij dat door scenario-denken kunnen voorkomen, hebben we ons doel bereikt.”

Wilt u reageren op dit artikel?

Mail naar redactie.blauw@politieacademie.nl

Voor meer informatie:

Het boek ‘Niet te filmen’ is uitgegeven door de Politieacademie en te bestellen via lectoraat.intelligence@politieacademie.nl. De pdf is ook te downloaden in de catalogus van de Politieacademie mediatheek.